

El drama de l'historiador i la fi que no arriba mai: l'epistolari Joan Estelrich- Carles E. Mascarenyes (1936-1937), el dietari d'Estelrich i les cartes de Luigi Sturzo a Sugranyes de Franch (1937-1939)

Arnau GONZÀLEZ I VILALTA
(Universitat Autònoma de Barcelona)

La tasca de l'historiador es resumeix en llegir llibres i recollir informacions, dades i documents, siguin escrits o orals o de qualsevol altra tipologia i en reunir-los en un text on interpretar-los per a dotar-los d'unes conclusions que poden o no coincidir amb les hipòtesis inicials de la investigació en qüestió. Aquest camí, a vegades llarg i complicat, en ocasions producte d'anys de recerca sobre una temàtica específica viu en un ecosistema complex on les variables no estan només a les mans del propi investigador. Aquest estableix una llista d'arxius, de fons documentals, d'hemeroteques o de testimonis vius a entrevistar, decideix viatjar a aquell país o ciutat per a cercar que hi pot trobar sobre la matèria de recerca amb les eines que els altres actors li concedeixen. Joga en part en terreny desconegut i aspira a descobrir i localitzar allò que cap altre col·lega a consultat. Aspecte en el qual Internet com a camp llaurat o sense llaurar on l'historiador pot accedir a inventaris arxivístics o a milers de documents digitalitzats facilita i estalvia, en certes ocasions, viatges inútils. Saber que hi ha quelcom sobre el tema de recerca esdevé tranquil·litzador davant de la sortida de camp encarada a cercar en el buit i sens informació prèvia. Per tant, saber que es pot trobar i a on esdevé la primera i bàsica variable. Una altra qüestió serà l'accés a la documentació, la conservació o catalogació de la mateixa, etc.

Tanmateix, encara hi ha més elements inestables en el camí vers la realització d'una investigació històrica i, encara més, tot encarant la seva finalització. Perquè en el procés de recerca i de redacció posterior hi ha quelcom de vital. I en això cadascú té una experiència personal que en el meu cas va de la il·lusió i gust per les hores d'arxiu i recerca en plena bombolla d'aïllament introspectiu en una sala o altra de consulta;

als mesos de redacció ja més durs; per a acabar amb la complicada gestió del tancament de l'obra i, encara més difícil, el pas a un altre tema.

I és que l'element psicològic del posar punt i final a una investigació a vegades és el més complex de tot el procés. Com, quan i perquè es determina que ja no hi ha més arxius a visitar? De bibliografia a llegir? És a dir, en quin moment podem considerar tancada una investigació? Ho estarà mai? Certament, aquesta no pot ser una obsessió malaltissa que ens condueixi a la tant tradicional experiència de les Tesis Doctorals de milers de pàgines reduïdes després a edicions, en el millor dels casos, de la meitat de la seva extensió original. Però quan dir prou? Perquè els elements variables que giren al voltant de la tasca individual de l'historiador (o col·lectiva si es tracta d'un Grup de Recerca) també juguen la seva partida i ho fan al seu propi ritme.

Quan l'historiador es dona per satisfet i decideix tancar la monografia, llavors s'obre un nou fons documental a l'arxiu tal que fins a aquells precisos moments no restava catalogat, accessible o acabat d'ingressar. Es publica aquell llibre de memòries o aquella altra obra historiogràfica que aporta aquest o aquell detall menor o, en el pitjor dels casos, capgira les tesis de l'obra acabada de tancar. De fet en aquest punt potser caldria acudir a noves formulacions que situarien Internet i el llibre digital actualitzable al centre de la nostra tasca. Si pengéssim els nostres treballs d'investigació a la xarxa (amb segell editorial comercial, amb preu, ISBN, reconeixement en els currículums, etc.) però alhora poguéssim anar actualitzant periòdicament aquell volum tot assenyalant les noves dades... que serien accessible per als compradors... Encara que llavors si que podríem entrar en un laberint sense sortida que acabaria per portar-nos a algun centre de salut mental. Perquè encara resulta més difícil d'encaixar en el moment precís d'acabar una obra el fet de pensar que algú ja n'escriurà una altra on es reculli allò que no ha entrat a la pròpia. Certament que ens cal no voler patrimonialitzar temàtiques d'investigació i "deixar" que siguin la suma de diferents investigacions les que aportin una visió polièdrica a qualsevol objecte de recerca. Però no deixa de ser una situació delicada: retocar les galerades? Barallar-se amb l'editor per a poder incloure aquella cita o aquelles tres pàgines més?

Fenomen ampliat per un altre element no menor com és el període d'edició. El lapse de temps que passa entre que es lliura l'original a una editorial i aquesta el maqueta i el porta a les llibreries. Sens dubte que en aquesta qüestió els tempos difereixen depenent del tipus de volum (d'encàrrec o no), de la potència o agilitat del segell editorial, del prestigi o renom de l'autor o de tants altres factors com un centenari o una moda. Confesso que dec tenir poc renom, ja que he hagut d'esperar en la majoria dels casos alguns anys per a veure aparèixer a la llum pública els meus volums diversos. Evidentment que en alguns casos ha sigut qüestió de mesos però en la majoria l'experiència s'ha dilatat durant anys fins a convertir el text lliurat en quasi obra d'una persona desconeguda. Aquell llibre l'havia escrit jo? Segur? Voldria signar-lo un, dos o tres anys després o demanaria permís per a reescriure'l?

Situo tota aquesta introducció per a parlar en concret del meu darrer llibre "[La Tercera Catalunya](#)" (Barcelona, Edicions de 1984, 2013, 944 p.) en la que es parla de l'itinerari

vital i polític europeu de dos joves catalanistes catòlics durant la Guerra Civil del 1936-1939 i del primer franquisme fins al 1940: Ramon Sugranyes de Franch (1911-2011) i Carles Eugeni Mascarenyes i Portusach (1911-1968). Obra inicialment acabada l'any 2009 i passejada pacientment pel món editorial català fins al 2013 degut a la seva extensió. I és aquí on la qüestió que ens ocupa apareix: el ritme o millor dit els ritmes dels elements que conflueixen a destemps i dissociats en aquesta recerca. Talment, no cal dir-ho, com en qualsevol d'altra. Tot acceptant que, en ocasions, han estat benvinguts i en d'altres han furgat en la frustració del que escriu. En primer lloc, el retard en l'edició del llibre, entenguis el context econòmic global de crisi i la crònica però accentuada dificultat de supervivència del món editorial català en l'àmbit de la història. Qui compra llibres? Per a qui escrivim els llibres d'història? I en català? Bé, aquests interrogants no els vull respondre per por a fer-me o fer-nos mal, però el tema en si és més que preocupant. Fa uns mesos una alumne de Ciències de l'Educació de la UAB em deia en un debat a l'aula que «no m'agrada llegir.» Sobren o potser hi manquen capacitats facials per a expressar l'estat en que el meu cervell deuria ordenar a la cara que mostrés algun tipus de reacció.

Però tornem al que ens ocupa. Deia que el retard en trobar editor disposat a publicar un volum de quasi mil pàgines havia comportat elements positius (no m'endinso en la qüestió de les maquetacions que converteixen una pàgina en tres i cinc-centes en mil): temps per a reflexionar i corregir i, especialment, per a ampliar amb nous fons arxivístics. Per altra banda, els anys passat no tancaren les portes a l'aparició de noves dades, publicacions o documents que aportaven quelcom de més a l'obra. I és en aquest punt quan entra precisament en joc aquest article.

Editat per fi el volum a principis del 2013, sense marge de modificació sinó és que pretenia perdre l'editor, apareixien dos monografies que deien alguna cosa més sobre l'objecte de recerca. A més, imprudent de mi, tornava a furgar en els fons documentals no catalogats oficialment i per tant amb sorpreses depenent del moment d'un dels protagonistes secundaris del llibre. Era allò una mort prematura del llibre? La resposta hauria de ser un no rotund, però no deixava de provocar un cert *coitus interruptus* historiogràfic a l'autor.

En darrer lloc cal situar que durant el llarg camí de la publicació del volum moriria Ramon Sugranyes de Franch (1911-2011) a qui vaig poder conèixer el 2008 a Barcelona. Així com l'advocat Salvador Casanovas, mecenes cultural imprescindible per a l'existència del llibre.

Tesi del volum

El llibre "La Tercera Catalunya" exposa a través de les vicissituds de la vida de Ramon Sugranyes i Carles Eugeni Mascarenyes entre 1936 i 1940 el complex i ric univers de l'exili català del 1936 i les connexions i reflexions que es desenvoluparien al voltant de diverses qüestions: quin havia de ser el posicionament del catalanisme conservador davant la guerra? Es podia donar suport a un dels dos bàndols? El bàndol rebel, posteriorment franquista, era un mal menor per a Catalunya? I encara més: es podia evitar que Catalunya quedés atrapada en una tenalla perfecta entre la Revolució social

liderada pels anarquistes de la CNT-FAI i els militars insurrectes espanyolistes? El catalanisme tenia alguna sortida política davant d'aquella situació?

Davant d'aquesta llarga llista d'interrogants els dos protagonistes del volum decidiren establir contacte epistolar o personal amb diversos intel·lectuals i polítics, catalans, espanyols i europeus per a dilucidar quina havia de ser la seva posició enfront el conflicte. Refugiats a l'estranger per por a les represàlies que la violència revolucionària podria pretendre portar a terme pel seu catolicisme i militància catalanista conservadora, ambdós es trobaran sense recursos a mig camí de França, Suïssa, Bèlgica i Holanda entre l'inici de la guerra espanyola i l'esclat de la II Guerra Mundial. En contacte amb la mà dreta de Francesc Cambó, el diputat i intel·lectual mallorquí Joan Estelrich, amb el canonge Carles Cardó o el religiós Luigi Sturzo, però també amb el delegat de la Generalitat de Catalunya a París, Nicolau Maria Rubió i Tudurí. El seu serà un exili torturat per la posició política a adoptar i per la negativa a acomodar-se amb la postura profranquista liderada per Cambó i pel gruix del catalanisme conservador com ha exposat Borja de Riquer. Tot dubtant s'atansaran i es distanciaran progressivament de l'actitud de Cambó durant la segona meitat del 1936 i els primers mesos del 1937 tot esperant trobar una font d'ingressos a partir de la qual viure. A mig camí del convenciment ideològic i el pragmatisme immediat i de futur pensant en un posterior retorn a una Catalunya dominada pels militars espanyols aixecats en armes. Debat mantingut especialment a través del contacte personal i epistolar constant amb Joan Estelrich a través del qual expressaran les seves dissensions i desacords amb l'alineament franquista del mallorquí i del gruix de l'exili català fidel als líders de la Lliga Catalana.

Distanciats però mai del tot amb aquests sectors, Sugranyes i Mascarenyes establiran d'altres contactes amb sectors de la Unió Democràtica de Catalunya a l'exili, Joan B. Roca i Caball, i del professor de la Universitat d'Oviedo, Alfredo Mendizábal, que els conduiran a defensar i participar d'una projectada tercera via davant la guerra: la Pau Civil. L'intent de cercar la pau i la mediació com a mètode per a posar punt i final al conflicte i evitar les repressions dels dos sectors. Posició que els conduirà a criticar franquistes i republicans, catalanistes conservadors a l'exili i catalanistes d'esquerres al poder a Catalunya.

Identificar els elements nocius dels dos sectors i intentar aportar una tercera via que es convertís en una Tercera Catalunya: ni revolucionària ni reaccionària. Que no pretengués trencar amb la Catalunya, creien ells, hereva de la Renaixença del segle XIX, ni que es transformés en un camp de presoners de l'espanyolisme i catolicisme més autoritari arribat amb Franco i la jerarquia catòlica espanyola. Una Catalunya democràtica que decidís el seu futur i que construís un país, potser independent, a través d'una societat on les diferències econòmiques es reduïssin, on el catalanisme tingués el timó i el catolicisme fos un element de convenciment i no d'imposició. Posicions que anirien evolucionant al llarg de la guerra però que situarien Sugranyes de Franch i Mascarenyes en contacte amb d'altres sectors del catalanisme, en aquest cas propers a ERC, en un camí similar. Especialment important a partir del març del 1939 després de l'ocupació franquista de Catalunya en que ambdós intentaran teixir

projectes unitaris del catalanisme transversal impossibles en uns sectors polítics totalment fragmentats i enfrontats pels traumes de la guerra.¹

Noves aportacions i matisos documentals: la posició d'Estelrich i els primers mesos de Mascarenyes a l'exili

En el trànsit entre la maquetació i correcció de les galerades del llibre ja immoificables pel que he exposat anteriorment han aparegut diverses aportacions d'altres autors i alguns documents que amplien i matisen alguns dels aspectes del volum.

En primer lloc, els [Dietaris](#) de Joan Estelrich (a cura de M. Jorba, Barcelona, Quaderns Crema, 2012) i especialment el de l'any 1936 (p. 143-355). Material en mans del conservador de l'arxiu durant dècades, el Professor de la UAB Manuel Jorba, abans de lliurar-lo a la Biblioteca de Catalunya i que restava fora de la documentació consultable fins al moment. Així, si en la documentació i intercanvis epistolars amb Ramon Sugranyes reproduïts al meu llibre es podia observar un Estelrich ja convençut de donar suport als rebels en detriment de qualsevol altra actuació (finals d'octubre de 1936), al dietari es poden observar molts més dubtes durant les primeres setmanes de guerra. De fet, en l'apunt del 20 de juliol Estelrich es situava entre les dues aigües en dir: «No podem desitjar ni el triomf dels sublevats ni menys el del Govern, que implicaria el triomf immediat dels marxistes.» I afegia encara un matís més: «Jo, com a català, he de desitjar el triomf del Govern i com a espanyol el dels sublevats.»² Per tant, la posició que posteriorment adoptarien amb diferències i matisos Sugranyes i Mascarenyes planava en la postura inicial d'Estelrich.

A més, i a diferència del que sabíem del mallorquí a partir d'octubre, durant quasi bé dues setmanes (del 18 al 31 de juliol), no pogué contactar amb un Francesc Cambó pel qual pretenia seguir treballant. A partir d'aquí, quan Estelrich entri en contacte amb alguns dels capitosts de la Lliga com Joan Ventosa i Calvell o amb el fill de Cambó (Jesús), la seva posició tot i que començar-se a decantar no deixarà de ser equívoca. Així, si en els apunts del dia 1 d'agost tenia clar que calia exigir a Cambó i Ventosa que lideressin la tasca de salvació dels "seus" a l'interior i la col·laboració amb els rebels, també situava la necessària pressió als militars en el tracte futur respecte a

¹ Hilari Ragner, autor del pròleg del llibre ho resumia de la següent manera en un article d'homenatge a Ramon Sugranyes mort l'any 2011: «Per no repetir el que ja he escrit per a un altre mitjà de comunicació, afegiré ací que, posteriorment a aquelles memòries dialogades, l'historiador Arnau González i Vilalta ha enllestit (i esperem que es publiqui ben aviat) l'edició de la correspondència de Sugranyes amb el seu amic Carles Eugeni Mascarenyes entre el 1936 i el 1940, amb una excel·lent i documentada introducció. En aquesta correspondència podem veure la posició "tercerista" que tot dos mantenen des de l'exili. Els tempten des de totes dues bandes. Joan Estelrich els voldria aprofitar per a l'esplèndida revista de propaganda franquista Occident que publicava a París, pagada per Cambó. Des de l'altre costat, Nicolau Maria Rubió i Tudurí els volia fixar per a la República. Potser Mascarenyes es revela més proper a la República. En canvi Sugranyes col·laborarà amb el Comitè per la Pau Civil que, també a París, havia fundat Alfredo Mendizábal, amb Joan B. Roca i Caball de secretari, i Maritain de president del comitè francès. Sugranyes, establert a Friburg de Suïssa, fundarà un comitè suís. Malgrat les angoixes econòmiques que travessen, no es vendran a cap dels dos bàndols.» ([Sugranyes de Franch: un catòlic montinià](#), a "Catalunya religió.cat", 3-III-2011, consultada el 20-III-2013).

² J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 190.

Catalunya: «No comprenc com ja del primer moment En Ventosa o En Cambó no s'han constituït a l'estranger i ens han cridat a tots els que ara anem dispersos i han organitzat la salvació de molts que encara són a Catalunya, l'ajut dels fugitius, la preparació de la propaganda, l'apel·lació a la intervenció, l'organització de gent catalanista que lluitin contra el marxisme i els contactes amb els sublevats per a veure si salvem el nostre poble dels horrors de la repressió anticatalana que vindrà després.»³ I encara afegiria un altre comentari que setmanes després criticaria a Ramon Sugranyes quan situant el doble front repressor suposadament anticatalà: «la nostra preocupació última és com podem reconquerir Catalunya i salvar-la, després d'aquests horrors [violència franquista], dels altres horrors de la repressió [violència revolucionària].»⁴

De fet, les crítiques als líders de la Lliga anaven més enllà fent explícita la necessitat, segons creia, d'evitar com fos la repressió "blanca" contra el catalanisme davant de la renúncia de Cambó i companyia a la catalanitat. Ben bé, les mateixes posicions que mesos després criticaria a Sugranyes i Mascarenyes. En aquesta mateixa línia, durant els primers dies d'agost Estelrich encara mantindria una crítica sistemàtica i dura contra Cambó i la seva manca d'actuació i la possibilitat de que voluntaris catalans lluitessin a les tropes rebels. D'aquesta manera, la visió de la Guerra Civil que caracteritzaria la posició definitiva de Joan Estelrich al costat dels rebels com a home clau de la propaganda europea profranquista, no es decidiria fins al seu viatge a Sud Amèrica de setembre de 1936. Serà quan torni del nou món quan les opinions de les primeres setmanes seran descartades de manera absoluta. I ho seran, evidentment, quan algú com Ramon Sugranyes acabi per expressar algunes frases calcades a les del mateix Estelrich com, per exemple, la responsabilitat dels militars en l'esclat de la guerra en no guanyar-la immediatament ni en tenir plans de com acabar-la.

Per altra banda, i deixant la posició del polític catalanista, els *Dietaris* també ens permeten saber més dades de la sortida de Carles Eugeni Mascarenyes de Catalunya i la seva opinió de la guerra durant les primeres setmanes.⁵ I és que la correspondència localitzada i publicada al llibre només incloïa una primera carta de Mascarenyes a Sugranyes del 9 d'agost de 1936 en la que no s'explicava res de la seva sortida.⁶ Així com, durant les setmanes posteriors tampoc podíem tenir constància de la seva evolució política.

Pel que fa al primer aspecte, el dietari ens informa de que Mascarenyes arribà procedent de Barcelona a Perpinyà el 4 d'agost del 1936 amb una quantitat de diners

³ J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 207.

⁴ J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 208.

⁵ Pel que fa referència a la trajectòria posterior de Mascarenyes, en els darrers temps també han aparegut noves dades. En concret estic parlant de la seva aparició, tot i ja estar mort en aquells moments, en una llista d'intel·lectuals i professionals liberals catalans vigilats per les autoritats franquistes per les seves activitats polítiques del 1969. Segons aquest document Mascarenyes: «De 57 años de edad, casado, Abogado, hijo de José María y Josefa, natural y vecino de Barcelona, ronda [...]. Demócrata-cristiano.» (Sònia Casas Codinach, Albert Planas i Andreu Mayayo, *Sota sospita, els 462 catalans vigilats pel franquisme*, "Sàpiens", n. 118, juliol 2012)

⁶ En canvi els dietaris no ens aporten res de nou referent a Ramon Sugranyes en la seva única aparició (p. 344).

suficient per a sobreviure ell i Estelrich durant unes setmanes.⁷ Un exili que seguirien conjuntament els dos en traslladar-se a Ginebra el 9 d'aquell segon mes de guerra. Allà, Mascarenyes «amb el seu sentit pràctic s'havia instal·lat al xalet internacional de la Unió d'Amics pro Societat de Nacions.» Per a posteriorment, assistir com explicaria per carta a Sugranyes de Franch al «Congrés de la FUI i al de les Joventuts.» Per a després «creia que resoltament enfocaria la seva vida acadèmica fora de Barcelona. Tant si guanyaven els uns com els altres, la vida universitària a Barcelona no oferia gaires estímuls.» I afegia Estelrich: «Li vaig aconsellar que fes sondeigs, que escrivís en nom meu a Allison Peers per si podia ésser lector d'espanyol en una Universitat anglesa, i que no prengués cap decisió a llarg termini, mentre no s'aclarís la situació catalana.»⁸ Serà poc després d'aquesta anotació que Joan Estelrich marxarà cap a Amèrica deixant la seva amant Paulina Pi de la Serra a Ginebra en companyia de Carles E. Mascarenyes a qui ja coneixia d'una estada anterior a la ciutat del llac Léman del 1935. Un Mascarenyes que en aquelles primeres setmanes començava a mostrar la complexitat d'establir un discurs coherent i sense contradiccions en plena Guerra Civil. I és que mentre en l'anotació dels *Dietaris* d'Estelrich del 26 d'agost es podia llegir una anècdota referent a una conversa de Mascarenyes amb el lliguer Josep Maria Casabò «quan volia obligar a Mascarenyes a saludar en feixista. Mascarenyes li replicà: "No saludo així perquè no sóc feixista; si en fos, com vós, no seria fugitiu, sinó que lluitaria a Espanya.»⁹

Un comentari, aquest darrer, que podria contrastar amb el que deia el mateix Mascarenyes en una carta del 5 de novembre del 1936 del conjunt de les no incloses en el volum (localitzada posteriorment al no inventariat [Fons de Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya](#) i reproduïdes al final de l'article) en la que reflexionava sobre el fracàs del catalanisme: «el catalanisme, (el pseudocatalanisme, si voleu) en la seva plasmació d'aquests últims anys no ha pogut salvar Catalunya malgrat la situació especialment favorable en què s'ha trobat. S'imposa doncs una revisió a fons de la doctrina i de l'acció. L'actual situació pot servir d'experiència molt profitosa i pot donar lloc a una exaltació dels principis catalanistes. L'opressió de que serem víctimes produirà també una nova reacció catalana. El problema es planteja en l'orientació de l'acció futura del catalanisme.» Anàlisi que el portava a propugnar per primera i única vegada la creació d'un independentisme feixista català: «Crec sincerament que caldrà anar a la formació d'un moviment de tipus feixista. Subordinació de tots els interessos individuals als interessos de la Nació. Formació de milícies totalment disciplinades. Exaltació de tots els mites que es puguin trobar. Orientació francament separatista. Es pot creure encara en la concòrdia? En aquests moments Catalunya sofreix una revolució espanyola i és víctima, ara del terrorisme anarco-foraster, i després del dels militars. He perdut tota la fe en una possible concòrdia amb els espanyols.»¹⁰ Una possibilitat teòrica que Mascarenyes no recuperaria ja mai més durant la guerra i que quedaria aparcada definitivament.

⁷ J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 214.

⁸ J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 225. Apunt sense concretar de l'11 al 19-VIII-1936.

⁹ J. Estelrich (a cura de M. Jorba), *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012, p. 247.

¹⁰ Biblioteca de Catalunya (BC), Fons Joan Estelrich, Correspondència amb Carles E. Mascarenyes, 5-XI-1936.

Pel que fa a la resta de la correspondència inèdita destaca algunes referències a les tasques que Mascarenyes, juntament amb Sugranyes de Franch, realitzarien a Ginebra davant del Comitè de la Creu Roja Internacional per a poder evacuar persones de Catalunya. Així, al marge d'algunes referències que no aporten cap dada nova, esdevé interessant el comentari de Mascarenyes referent a les negociacions iniciades pel CICR amb la Generalitat de Catalunya a finals del 1936 a fi i efecte de signar un acord d'evacuació general: «Referent a les evacuacions crec serà molt difícil fer canviar de parer la Generalitat.»¹¹ És a dir, que tant Mascarenyes com Sugranyes estaven informats de les condicions de la Generalitat que exigia com a contrapartida que el bàndol rebel també signés un acord que permetés la sortida de totes les dones, nens i homes en edat no militar de la seva zona que ho volguessin.

Més enllà d'aquestes dues aportacions substancials, la correspondència mostra alguns aspectes ja tractats en les epístoles entre Sugranyes i Estelrich al voltant de la possible ocupació de Mascarenyes a París o la idea d'anar a cercar feina a Amèrica. Més interessant, encara que no pas pel contingut, són les tres notes del 1937 en les que s'evidencia el manteniment d'una amistat Mascarenyes-Estelrich que aniria més enllà dels desacords polítics sobre la guerra però que s'acabaria trencant poc després.

L'epistolari Luigi Sturzo-Ramon Sugranyes de Franch

Deixant a una banda les noves aportacions sobre les posicions o moviments de Mascarenyes, després de tancar-se el volum també han aparegut algunes noves dades epistolars de Ramon Sugranyes de Franch. En concret, el professor italià Alfonso Botti ha publicat un volum de l'*Opera Omnia* de Luigi Sturzo amb el títol [*Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi \(1924-1951\)*](#) (Soveria Manelli, Istituto Luigi Sturzo-Rubbettino, 2012, 718 p.), on es poden localitzar transcrites trenta-tres cartes inèdites. En el seu conjunt se'n publiquen quaranta-sis, tretze de les quals també apareixen al meu volum. La diferència d'epístoles en una i altra obra prové de dos factors. Un de simple conservació, i és que el fons de Ramon Sugranyes de Franch en dipòsit a l'Arxiu Nacional de Catalunya no hi consten totes les que si que es conservaren en els arxius de Sturzo. A més de la necessitat física de no allargar més l'extensió del meu volum. Per altra banda, un segon factor té l'origen en el tipus de volum diferent que presenta cada obra. Si per a Botti i tractant-se de l'*Opera Omnia* de Sturzo s'havia de publicar absolutament tot, tingués la transcendència que tingués, fins a arribar a una nota d'una frase sense més importància; en el meu cas he omès una llarga llista de cartes en les que es parlava de gestions per a aconseguir una feina per a Sugranyes a Londres (que mai fructificarien), felicitacions de Nadal o desitjos de bones vacances.¹² De fet, la relació epistolar entre el religiós sicilià i el jove català es centraria en debatre si la posició intermèdia en la qual s'havia situat Sugranyes, ni amb els franquistes ni amb els republicans, tenia arguments polítics i espirituals a partir dels quals sostenir-se. Davant d'aquest interrogant, Sturzo refermarà la visió del jove Sugranyes criticant la utilització del terme "Cruzada" per a definir la Guerra Civil Espanyola com si es tractés d'un conflicte de naturalesa religiosa i no pas social com ell creia. El prestigi de

¹¹ BC, Fons Joan Estelrich, Correspondència amb Carles E. Mascarenyes, 30-XI-1936.

¹² En concret parlo de les epístoles del 5, 8, 9 i 12 d'abril i del 3 de juliol i 23 de desembre del 1937 reproduïdes per Botti (p. 426-428 i 434-435). O també reproduint gestions per aconseguir algun lloc de treball les del 23 d'octubre i 22, 27 i 29 de desembre del 1938 i 2 de gener del 1939 (p. 437-440).

Sturzo i la contundència amb la que donarà suport a les posicions de Sugranyes determinaran que aquest es refermés en la seva tercera via.

Així, deixant al marge epístoles i postals sense cap mena de transcendència, si que trobem alguna de les cartes incloses per Botti (i no per mi) amb contingut de reflexió política d'interès. Així, en la carta que Sugranyes enviaria a Sturzo des de Ginebra el 16 de gener del 1939 li explicava la seva dramàtica visió del final de la guerra a Catalunya respecte als familiars allà residents: «Pour moi, personnellement, ces jours-ci sont d'une angoisse infinie. Ma famille -ma mère et mes deux sœur- étaient dans un village catalan sur la route de Cervera à Barcelone. J'ignore tout à fait ce qu'elles sont devenues. Il en est de même pour le Chanoine Cardó -lequel est actuellement tout près d'ici, à Lausanne- dont la même habitait à la compagne tout près, a Valls.» Alhora que per a les conseqüències polítiques que tindria sobre el país: «C'est affreux pour nous, catalans, d'avoir été entraînés malgré nous dans cette guerre où se débattaient des intérêts qui nous sont tout à fait étrangers -sans la haine profonde du castillan à l'autonomie et à l'esprit de la Catalogne, qui été si bien servie par le développement successif de cette guerre, laquelle n'était que sociale au début.»¹³

Més endavant segueixen cartes referents als intents de Sturzo de col·locar Sugranyes a la Gran Bretanya i la insistència d'aquest per a obtenir una resposta davant de la pressió de les autoritats suïsses: «Excusez-moi mon insistance. Mais je suis obligé de prendre une décision sur mon avenir immédiat le plus tôt que possible. Je sais que des pressions ont été exercées de la part des nationalistes espagnoles sur les autorités suisses pour me faire expulser. C'est absurde, mais c'est comme ça. Pour le moment j'ai encore le droit de voyager et de entrer en Suisse jusqu'au 31 de ce mois. Plus tard je crains que mon départ d'ici ne pourra être que définitive.»¹⁴

Per a més endavant, en lletra de Sugranyes del 23 de març del 1939 ara ja des de París, on comentava el pessimisme d'alguns com Alfredo Mendizábal i les dificultats en començar a treballar amb el que seria un dels seus projectes de postguerra, la unitat del catalanisme exiliat. Qüestió especialment tractada en el meu volum en relació a d'altres noms com Nicolau Maria Rubió i Tuduri, Joan B. Roca i Caball o Pau Romeva: «Il nous sera peut-être plus facile de commencer par regrouper un certain nombre de catalans, libres de responsabilités et d'engagements de part et d'autre, en vue d'une action commune. Nous avons pour cela l'exemple merveilleux du basque. La revendication devant le monde du problème catalan si tristement confondue avec les rouges, par la faute de notre propre Gouvernement, me tient surtout à cœur.»¹⁵ Qüestió, la unitat dels catalans, dels que no havien estat a cap dels dos bàndols, sobre la qual tornava a insistir en carta del 6 d'abril del 1939 un altre cop des de Ginebra: «Noi altri, i Catalani esiliati che non abbiamo parteggiato coi governativi durante la guerra ma che non abbiamo fatto intanto nessun atto pubblico dovremmo adesso riunirci in un organismo politico per essere pronti a far sentire la nostra voce quando

¹³ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, Soveria Manelli, Istituto Luigi Sturzo-Rubbettino, 2012, p. 440-441.

¹⁴ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 443. Entremig es reproduïxen cartes del 23 de gener, 12 de febrer i de l'1, 2 i 20 de març del 1939 (p. 441-444).

¹⁵ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 444-445.

ne sarà bisogno. Le trattative sono già cominciate per raggiungere questo scopo. Ho redatto una lettera-manifesto nella quale si fa risalire la nostra disconformità coi metodi violenti e con le concessioni agli anarco-comunisti fatte dal Governo della Generalitat e si fa un appello alla riconciliazione di tutti ed a l'unione di quelli che non hanno una responsabilità diretta nell'attuale catastrofe.» Expositió a la que afegia la importància i interés que podria tenir la publicació d'un butlletí que fes públiques aquelles reflexions: «Accanto a questo progetto, sarebbe molto interessante di riprendere la pubblicazione di "La Paraula Cristiana", la rivista mensile che dirigeva il Canonico Cardó con un bel orientamento democratico e cristiano. Ma per ora ci mancano le risorse economiche necessarie.»¹⁶ Explicacions a les que Sturzo responia amb una sola i simple frase: «Circa il problema catalano attendomi che siano i catalani reimpostarlo, etc.»¹⁷

Setmanes després els projectes polítics de Sugranyes es concretaven en l'intent de publicar una revista de caràcter catalanista que incorporés les seves posicions com explicava a Sturzo: «"La Paraula Cristiana" sarebbe ripresa, evidentemente all'estero, col titolo di "LaParaula Catalana" con testo in catalano e in francese – a due colonne l'articolo di fondo ed il resto nell'una o nell'altra lingua⁸⁷. Ci proponiamo con questa pubblicazione un doppio scopo: primo, far sentire agli innumerevoli catalani che sono all'estero, antichi emigrati o rifugiati politici d'adesso, una voce cristiana parlando nel nome della patria perduta; e secondo, portare l'attenzione del mondo su di noi e del nostro problema, senza mescolarlo con quello dei rossi spagnuoli, come hanno saputo così splendidamente faré i baschi e purtroppo non ha mai saputo fare in nostro governo della Generalitat. Crede Lei che si possono trovare degli abbonamenti in Inghilterra?»¹⁸

Projecte al que donaria suport el mateix Sturzo tot rebent l'agraïment de Sugranyes: «La ringrazio anche del Suo abbonamento alla Paraula Catalana. Sfortunatamente non possiamo ancora fissare la data dell'apparizione del primo numero. L'eterna difficoltà di assicurare economicamente la pubblicazione regolare dei primi fascicoli almeno ci impedisce di andare avanti. Vogliamo pubblicare la nostra rivista senza nessun aiuto degli elementi diciamo ex-governativi per non avere sopra di noi un'ipoteca politica. E, poiché loro hanno tutto il denaro che hanno portato via dalla Spagna e noi siamo dei veri poveri rifugiati, non è per noi tanto facile di trovare le risorse necessarie.»¹⁹

¹⁶ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 446-447. Entremig es localitza una nova carta sobre la possibilitat de trobar ocupació a Londres del 30 de març del 1937.

¹⁷ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 447. Seguien cartes sobre l'afer laboral a Londres del 14 i 17 d'abril del 1939 (p. 447-448).

¹⁸ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 449. Seguien cartes sobre l'afer laboral a Londres del 5, 10, 20 (dues) i 24 de maig i 13 i 20 de juny del 1939.

¹⁹ A. Botti (a cura de), *Luigi Sturzo e gli amici spagnoli. Carteggi (1924-1951)*, p. 455. Carta del 19 d'agost de 1939. Segueix la darrera carta de Sugranyes felicitant el Nadal del 1939 entre d'altres qüestions del 23 de desembre del 1939 des de París.

Apèndix documental

*Epistolari inèdit de Carles Eugeni Mascarenyes amb Joan Estelrich (Novembre 1936- juliol 1937)*²⁰

1.- *Carta de Carles Eugeni Mascarenyes a Joan Estelrich del 5 de novembre de 1936*
54 BIS Malanou, Genève 5 nov. 1936

Estimat Estelrich: Vaig a escriure-us una llarga lletra amb la seguretat, amb la convicció de que encara que no participeu de les meves idees, sou una de les poques persones que pot comprendre la meva posició. Talment està tothom apassionat!

Com sabeu jo vaig sortir de Barcelona per tal de restar al marge d'aquesta guerra d'odi i d'extermini. Em sentia totalment desentès del país. Jo no tenia res a veure amb els seus odis. Jo havia passat sense contagiar-me, pel període de guerra civil espiritual, que va precedir a guerra amb les armes. No! jo no tinc res a veure amb tot això. Jo no podia per altra cosa que posar-me en condicions de restar al marge de tot el que passés. Així ho vaig fer. Veient, però, els esdeveniments i sobretot el futur que ens espera, vaig sentir darrerament un gran neguit, i un grana desig de fer quelcom, d'aliar-me encara que fos amb el diable, per tal de poder prestar alguna utilitat al nostre país. I això, no personalment, sinó que creia que era el que calia fer conjuntament per un cert nombre d'elements i de personalitats polítiques. Naturalment pactant. De cap altra manera.

He pensat sobre totes les possibilitats i realment no crec gaire en l'èxit que pogués tenir una actuació d'aquest tipus.

Posteriorment encara he cregut, que l'essencial en aquests moments és restar totalment al marge de tot, no tenir cap contacte amb res del que passa a la nostra terra i salvar la consciència!!! Salvar la consciència, en aquesta moments de lluita, de passions desfermades, d'odi, de crim, no és cosa gaire fàcil, certament, però que crec que és l'únic que sóc capaç de fer amb passió i fe i per l'única cosa, que en aquests moments puc lluitar amb energia.

Restar lluny de tot. Salvar la consciència. Quan estic convençut que no tinc altra camí m'arriba la nova de que estic mobilitzat pels militars. Pels governamentals ja ho sabia. Pel que es refereix als governamentals no hi faig cas. L'únic que pot passar és que prenguin represàlies sobre la meva família. Tot ho poso en mans de la Divina Providència. No puc fer més.

Pel que es refereix als militars. Evidentment, vós que em coneixeu, sabeu perfectament que la meva consciència no em permet anar a lluitar amb ells, ni tractant-se de salvar Catalunya del caos terrible en què es troba. Jo puc desitjar que guanyin però evidentment mai lluitar per a establir un ordre de coses amb el qual jo no estaré conforme després, un ordre de coses que jo hauré de combatre. El primer que es necessita per a lluitar, és fe i entusiasme. Jo no en tinc ni gens, ni mica.

Ara bé, els militars el seu terror, no estan per a bromes. Sinó hi anem, podent-ho fer, per estar a l'estranger, serem considerats com a desertors i després es plantejarà la cosa simplement: o tornar per ésser condemnat o mort o no tornar. No tornar tal com

²⁰ El conjunt de les epístoles reproduïdes es localitzen a BC, Fons Joan Estelrich, Correspondència amb Carles E. Mascarenyes (1936-1939).

estan les coses, no diré que sigui la mort, però sí, la misèria. Què us sembla? No és gaire bonic tot això, veritat?

Presentar-se representa des del punt de vista pràctic: 1. Poder retornar al país, 2- Poder viure (?) després al país, 3- Estar ben situat per si cal actuar en contra de règim, en favor de la causa autèntica.

Però, ah! Estelrich, jo tinc un esperit, sí!

Us escric aquesta carta en un moment de calma i serenitat. Però no sempre estic així. Sofreixo tant!!!

La calma d'aquest moment és deguda a que després de terribles lluites i dubtes he decidit restar aquí. No puc fer altra cosa.

La meva norma de conducta de tota la vida ha estat, obrar sempre d'acord amb la meva consciència. Perquè ara deixar de seguir-la? La consciència és meva!!! ... malgrat els militars.

No! no! de cap manera, no! no puc fer altra cosa. Ai las! Tenir que assistir d'aquesta manera a la destrucció de tot, sense poder fer res!... però realment, no es pot fer res.

He escrit dues lletres a En Cambó, el qual m'ha respost llargament, però sense contestar a res del que jo li deia. Entre altres coses li preguntava: Què passarà a Catalunya sota el règim dels militars? En canvi em diu que dec incorporar-me a l'exèrcit nacional.

--

La situació del nostre país ens obliga, als pocs que encara pensem sense deixar-nos portar per les passions ni les reaccions extremistes, a meditar llargament sobre el passat i sobre el futur del nostre poble.

Evidentment, el catalanisme, (el pseudocatalanisme, si voleu) en la seva plasmació d'aquests últims anys no ha pogut salvar Catalunya malgrat la situació especialment favorable en què s'ha trobat. S'imposa doncs una revisió a fons de la doctrina i de l'acció. L'actual situació pot servir d'experiència molt profitosa i pot donar lloc a una exaltació dels principis catalanistes. L'opressió de que serem víctimes produirà també una nova reacció catalana. El problema es planteja en l'orientació de l'acció futura del catalanisme. Crec sincerament que caldrà anar a la formació d'un moviment de tipus feixista. Subordinació de tots els interessos individuals als interessos de la Nació. Formació de milícies totalment disciplinades. Exaltació de tots els mites que es puguin trobar. Orientació francament separatista. Es pot creure encara en la concòrdia? En aquests moments Catalunya sofreix una revolució espanyola i és víctima, ara del terrorisme anarco-foraster, i després del dels militars. He perdut tota la fe en una possible concòrdia amb els espanyols. En tot cas haurien de passar moltes i moltes generacions.

Com a home d'esperit estimo per sobre de tot la llibertat i si abans parlava de subordinació de l'individu a la Nació a d'ésser indiscutiblement a canvi d'un gran ideal. Tanmateix no pot existir la llibertat individual si existeix l'opressió nacional. Si ara haguéssim tingut aquestes milícies formades segurament no fórem víctimes de la FAI. El passat però, no permetia, ni justificava la seva creació, el futur potser ho reclami. Es poden produir moltes situacions tant nacionals com internacionals en les quals convingui actuar a temps.

Per altra part, un moviment d'aquest tipus ben portat i ben dirigit, podria salvar Catalunya, una vegada almenys! de l'atracció irresistible que [?].

Espero que dintre d'uns dies ens veurem, no? Però en tot cas espero estar en íntima relació amb vós. El vostre bon amic de sempre

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

2.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich al 19 de novembre de 1936*

54 bis, Malagnon

Genève

19-XI-36

Estimat amic: Com us vaig dir aquí a Ginebra, podeu comptar amb mi per tots aquells projectes que tingueu i que naturalment siguin compatibles amb la meva posició. Hem pensat amb En Sugranyes la conveniència de preparar l'evacuació de Barcelona, per part de la població civil. Això és urgentíssim, si en realitat comença a bombardejar Barcelona immediatament com s'anuncià. Això es podria fer per mitjà de la Creu Roja, i es podria gestionar aquí mateix a Ginebra. om hi ha el precedent de la situació de Madrid, cec que seria facilíssim interessar no solament la C. R., sinó també els governs estrangers.

Esperem les vostres notícies.

El vostre amic

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

3.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich al 20 de novembre de 1936*

Genève, le 20-XI-1936

Estimat Estelrich: **rec** d'una gran necessitat per tal de poder fer coses, l'organització d'un Comitè de personalitats del món intel·lectual. A París n'hi han molts. Aquest Comitè és el que podria ara adreçar-se a la Creu Roja i a determinats governs. Aquest Comitè al marge de la lluita i de les dues parts, comptaria solament amb la força moral de les personalitats que l'integrarien. La seva missió seria fer gestions com aquesta de l'evacuació. Què us sembla?

Nosaltres podríem encarregar-nos del Secretariat d'aquest Comitè, almenys del Secretariat a Ginebra. Primer per desig de fer alguna cosa pel país. Després per que cal no oblidar que necessitem "tinglados" per tal de poder-nos justificar després. Després potser no m'interessarà tornar. Ja veurem. De moment cal preveure tot.

Si la cosa de l'evacuació tingués èxit, i es fessin uns camps de concentració a França, per exemple, -Ja veuríem com es podria organitzar-, caldria fer una altre "tinglado", una mena d'organització pro evacuats. Organització d'una certa importància, que amb relació amb qui calgués podria dirigir tot el referent a l'evacuació i al "sejour" dels evacuats. Per a això també podeu comptar amb nosaltres. Seria un "tinglado" bis, potser de molt més interès des del punt de vista justificació. D'altre banda tot això es compatible amb la posició per mi adoptada.

Realment cal fer un esforç sobrehumà per tal d'evitar la repetició del que passa a Madrid, on s'oblga a cadascú a morir a casa seva per tal de que els militars sols trobin mines i cadàvers. Ja que volen tenir les lluites a les ciutats en lloc dels camps, almenys cal lliurar la població civil.

Demà us escriuré sobre altres coses. Una forta abraçada de vostre cordial amic.

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

La qüestió de l'evacuació és d'una urgència d'hores.

4.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich del 30 de novembre del 1936*

54 bis Malagnon

Genève

30-XI-1936

Estimat Estelrich: La guerra d'Espanya porta camí d'allargar-se indefinidament, i així és totalment impossible preveure el resultat. L'únic que es pot assegurar és la ruïna i la misèria.

Referent a les evacuacions crec serà molt difícil fer canviar de parer la Generalitat. Crec que amb l'exemple de Madrid, caldria intentar que alguns governs estrangers fessin pressió per tal de lograr-ho, però no solament pressió directa, sinó una crida pública, com ha fet Suïssa amb la zona neutral de Madrid. D'aquesta manera encara que pot ser igualment ineficaç, sempre té més força. Des d'un dia a Perpinyà, i justament amb vós, no havia sentit mai al General Queipo de Llano. L'altra nit el vaig sentir a l'Hotel Victòria. Coincidència. Va fer un discurs de mitja hora contra "esos hebreos de catalanes". I és molt interessat de constatar que la gent va reaccionar moltíssim, malgrat portar a la solapa la insígnia de "Falange".

És interessant de constatar la reacció anticatalanista de la nostra burgesia. No volen saber res més de catalanismes a causa de tot el que passa. Els espanyols són molt més lògics i naturalment no reaccionen en anti-Espanya, sinó tot el contrari. Es diuen nacionals, que ells representen l'Espanya autèntica i que els altres són l'antiEspanya.

Jo no puc deixar de pensar llargament sobre el futur de la nostra Catalunya i de les actituds que ens caldrà prendre i de les actuacions que caldrà fer. Vós creieu que si el cop militar hagués triomfat en 24 hores, hauria estat possible salvar quelcom de la nostra autonomia? Jo, francament: no. És una tragèdia tan gran la nostra! Tants esforços, tantes il·lusions... Els metges no sabien que tenia En Balcells, es va morir sense que ho sabessin. Jo si que ho sé! No va poder sobreviure a la catàstrofe, al fracàs de tots els seus esforços i de totes les seves il·lusions. Ha estat una víctima més de Catalunya. Jo per la meua banda, sóc tant pessimista sobre el futur d'Espanya. No hi crec en l'actual Espanya. Fixeu-vos que en aquesta lluita tots dos bandos són anti. Antimarxistes i antifeixistes. El moviment militar estava mancat d'un ideal nacional, d'un ideal col·lectiu, d'una mística, d'uns mites. Ara a través de la guerra veurem que és el que es crea. En fi! Potser enlloc dels militars, tindrem els russos. Ja veurem com s'acaba tot això. Bé, estimat Estelrich, fins un altre dia i una forta abraçada

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

5.- *Carta de Joan Estelrich a Mascarenyes del 21 de novembre de 1936*

París 21-XI-1936

Mr. Carlos Mascareñas

R. Malagnou, 54 bis

Genève (Suisse)

Amics Mascarenyes i Sugranyes,

D'ençà que he arriba, i com ja vos anunciava verbalment, la cosa que més em preocupa és el problema de l'evacuació dels no combatents, sobretot els de Barcelona. Hi ha moltíssimes dificultats i la principal de totes és la F.A.I. no volen deixar sortir ningú. Però cal, en les actuals circumstàncies, intentar àdhuc els impossibles. Les vostres observacions concorden amb les meves. Però, està la Creu Roja Internacional disposada a intervenir a Espanya? Perquè, per ara, no ha fet res. Aneu a veure tot seguit Mr. Leopold Boissier en nom meu; o li escriuré directament; exposeu-li el problema; demaneu-li que em presenti els de la Creu Roja; estudieu amb aquests elements el que es pot fer i com es pot fer, i escriviu-me urgentment a 38 rue Dunkerque, París (IX°). Jo entretant faig gestions aquí a París. Envieu-me la roba. No doneu aquesta adreça a ningú.
Cordialment

[Signatura Joan Estelrich]

6.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich del 16 de desembre del 1936*

54 bis, Malagnou

Genève

16-XII-1936

Estimat Estelrich: Com us diu en Sugranyes en la seva carta, ens fan molta il·lusió les vostres propostes. Jo per la meva banda, com sabeu, tenia la il·lusió i l'esperança d'anar a París. I això per moltes raons. Jo aquí no tinc res a fer. Altrament tota la classe de gestions i relacions que pugui fer aquí, ja estan fetes. La cosa "elle-même" de París és que vós sigueu a París. Encara, la qüestió financera. Jo fins ara he viscut aquí molt bé, i he anat per tot arreu i mantingut el tipus, magníficament en tot moment. Però fins ara he disposat d'alguns crèdits i esgotats aquests ignoro d'on trauré més diners. És a dir en aquests moments és quan se'm comença a plantejar seriosament el problema econòmic. Fins ara he tingut diners i sols es tractava de restriccions.

He decidit sortir per a París, dissabte. No sé si a la tarda o a la nit. En tot cas, a partir diumenge al matí seré a París.

Esperant poder parlar ben llargament ben aviat, us envia na cordial abraçada

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

7.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich del 21 de desembre del 1936*

54 bis, Malagnou

Genève

21-XII-1936

Amic Estelrich: Com va passar primer a Itàlia i després a Alemanya, ens ha arribat ara a nosaltres la impossibilitat de poder confiar, o simplement parlar amb els amics amb

seguretat i confiança. Els amics del país ens han de servir d'ara endavant per a parlar de futbol i de dones. Res més. Tota altra cosa és perillosa. Els més íntims amics no se'ls podrà parlar, no ja de política, sinó ni tan sols d'idees filosòfiques o científiques. Vós sabeu com us estimo i com estimo la vostra amistat. Les meves lletres són una prova de l'absoluta confiança que us tinc i de que sou una excepció a la regla del silenci, i no dubto, en absolut, que la nostra amistat gaudirà sempre d'aquest privilegi. Per un moment havia cregut que ens seria possible, amb el servei de premsa o altra Comitè, arribar a una certa col·laboració. Hauré rebut ja la carta d'En Sugranyes, escrita de comú acord amb mi. Ja veieu que és impossible. Jo per la meua banda, estic més ferm cada dia en la meua posició, que ja coneixeu. Ara bé. Què passarà? Com s'acabarà tot això? Quin règim s'implantarà? En quina forma? etc. Què ens passarà a nosaltres dintre d'aquest règim? Jo, com En Sugranyes i el nostre grup, tenia la vida organitzada orientada, més que per a desenvolupar un treball purament científic, per a realitzar una forta tasca universitària, que en els moments actuals és (o era) molt important per a Catalunya i pel desenvolupament de la seva cultura. Això vol dir que continuar la vida universitària en un altre país de l'Amèrica llatina no té cap al·licient. És a dir, té el mateix interès que pot tenir fer una altra cosa qualsevol, dintre dels nostres medis. I naturalment és molt més important poder seguir treballant des del lloc que sigui per tal de contribuir al desenvolupament de la nostra cultura. Ara bé, quines seran les possibilitats de fer coses i tant sols de viure, que ens restaran després? Ha arribat un moment en el qual m'hagi de preocupar seriosament de veure d'organitzar la meua vida a l'estranger. Com us deia, les possibilitats de seguir la vida universitària a Amèrica, no en té cap d'interès extraordinari. M'assegura el rector Rappard, que existeixen serioses possibilitats. Ara bé, tanmateix en el cas de poder tornar a Catalunya o almenys a Espanya. Què podria fer? D'advocat? De comerciant d'avellanques? En aquests casos, la vida universitària i científica està per a sempre més, trencada. No seria millor veure de seguir-la a Amèrica, tot dedicant-se aleshores especialment al treball científic, en vista de crear-se una posició, que dintre d'uns anys, 5-10, em permetés continuar la mateixa tasca en el nostre país. Naturalment que el que tenim de fer i el que farem, depèn de les circumstàncies que es vagin produint, però tanmateix es poden començar a estudiar les possibilitats, i anar creant un nucli de relacions que pugui ésser eficaç.

Com us deia l'altre dia, una de les atraccions de París, és que vós hi sigueu. És tant important en aquestes circumstàncies, formar un petit grup per petit que sigui, entre el qual es pugui dir tot el que es pensa. Sobretot en els moments d'indignació contra tothom. Cadascú aporta la modalitat de la seva emprenyament i el resultat és molt diferent.

Us parlaria de la Lliga, dels homes de la Lliga, de vós, etc., però espero fer-ho ben aviat de paraula.

El dia 30 seré a París... si abans del dia 29 hauré reunit els diners... Esperant veure'ns aviat, us envia una cordial abraçada el vostre amic de sempre

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

8.- *Carta d'Estelrich a Mascarenyes del 24 de desembre del 1936*

24 desembre 1936.

Sr. Carles E. Mascarenyes

Genève

Benvolgut amic:

Perdoneu que no hagi respost abans al reguitzell de les vostres lletres o postals, del 8, del 16, del 18 i del 21 del corrent.

En primer lloc, suposo que En Parpal us haurà portat noves de París i que en Sugranyes us haurà donat, de part meva, un encàrrec per a preparar la vostra eventual vinguda a París. Jo no us aconsello que vingueu mentre no tingueu ací alguna situació. Per això us prego que m'envieu una nota sobre els vostres estudis i capacitats, semblant a la que m'ha enviat en En Sugranyes. Amb aquesta nota, jo gestionaré l'obtenció d'alguna cosa que us permeti d'aplicar les vostres capacitats i de viure a París.

De totes les altres qüestions, parlarem quan vingueu, perquè jo tinc esperances que vindreu. La major part de les coses que em pregunteu no les puc respondre, i sinó fos irreverència diria que no les sap ni Déu. Vós sou excessivament jove i no us cal inquietar-vos tant. Passeu el millor Nadal possible i maneuv sempre al vostre cordial amic,

[Signatura Joan Estelrich]

9.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich del 18 de juny del 1937*

París, 18 juny 1937

Estimat amic:

Estic desolat per la forma en que m'heu respost aquest matí per telèfon.

He pensat tot el dia quina podria ésser la causa i no la trobo.

Si us he pogut molestar per alguna cosa que jo hagi pogut dir-vos, tingueu la seguretat de què ha estat inspirada sempre per la més bona voluntat i la més sincera amistat.

Si és que realment esteu molestat amb mi, jo seria el primer indignat amb mi mateix.

El vostre devot amic

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

10.- *Carta de Mascarenyes a Estelrich del 26 de juliol del 1937*

Maliesingel 26

Utrecht

26-VII-37

Estimat amic: aquí a Utrecht, magníficament instal·lat a casa del Prof. Schuntzer, el qual va rebre l'altre dia el llibre "La persecution religieuse en Espagne" de la Plon. Està entusiasmat i voldria fer una edició holandesa. No cal dir que és un catòlic fervent. Jo, naturalment, amb la meua discreció de sempre, no he dit qui era l'autor, però em vaig permetre de dir que era amic meu, i aleshores el Prof. Schuntzer, que naturalment, tampoc m'ha preguntat qui era l'autor, m'ha pregat, en canvi, d'escriure-vos per a demanar-vos si es podria fer una edició holandesa.

Us agrairé doncs, vulgueu contestar-me ben aviat sobre aquest particular.

Records a la Paulina i a n'En Reig.
Amb tot l'afecte

[Signatura Carles E. Mascarenyes]

11.- Carta d'Estelrich a Mascarenyes del 30 de juliol del 1937

30-7-1937

Amic Mascareñas

Sabia pel Sr. Cambó que de Suïssa haveu partit cap a Holanda. Estic convençut que us hi trobeu tan bé.

Podeu dir al prof. Schuntzer que jo sóc l'autor del llibre que li cedeixo el permís per a una edició holandesa i que esperi, però, per a traduir-lo de rebre un exemplar corregit i considerablement augmentat en la part dels fets que estic preparant i que l'edició nova esmenada podrà portar el meu nom i títols polítics, i que li demano que procuri obtenir de l'editor per a mi el 10% dels preu de coberta per exemplar que es [?] o encara millor una suma per a cessió total de drets a pagar en signar el contracte. No cal dir que això m'afavoriria molt perquè he de viure diguem-ho dels meus llibres en fi que m'escrigui.

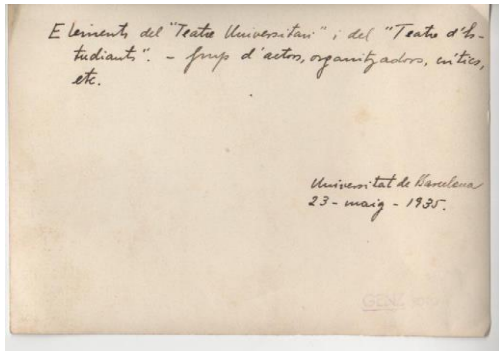
Adéu siau maneu sempre al vostre

Apèndix fotogràfic

Al marge de la documentació que no ha estat possible afegir al volum per diverses circumstàncies, tampoc he pogut incloure algunes fotografies facilitades per la família Mascarenyes que crec interessants per a situar un record gràfic del període analitzat.

1.- Grup de Teatre de la Universitat de Barcelona, maig del 1935. Mascarenyes és el primer de la segona fila per la dreta començant per dalt.

2.- Carles Eugeni Mascarenyes (al centre de la imatge) a l'illa de Marken (Països Baixos) el 7 d'agost del 1937

3.- Carles Eugeni Mascarenyes a l'Hotel Paulez de La Haia en el sopar de l'Académie de Droit Internationale el 2 d'agost del 1938

